

РОЗДІЛ 2

ДИСКУРСИ ІНТЕГРАЦІЇ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

2.1. Вплив європейських ціннісно-ідеологічних засад на позицію країн Європейського Союзу щодо територіальної цілісності пострадянських країн

Руйнація імперії, якою по суті був СРСР, та ствердження на пострадянському просторі нових незалежних держав, хоч і очікувалися багатьма західними політиками з великими побоюваннями, однак були сприйняті як доконаний факт: незалежність кожної з них країнами Європи та світу дуже швидко було визнано офіційно.

Однією з причин такого розгортання подій було те, що перманентний конфлікт між двома визнаними у світі й закріпленими 1975 р. у заключному акті Гельсінських угод принципами – територіальної цілісності й непорушності суверенітету держав та правом націй на самовизначення – у випадку зникнення імперії (а, відповідно, й метрополії, від визнання якою певною мірою залежав би повноправний статус нової держави) й збереження внутрішніх адміністративних ліній розмежування між її частинами як зовнішніх кордонів новопосталих держав не існував.

Однак те, що слугувало підставою для такої безпроблемності водночас становило й основу для конфліктів, які супроводжували ці процеси. Адже, як справедливо з цього приводу зазначає У. Альтематт, «внутрішні адміністративні кордони були оголошені зовнішніми державними, незалежно від того, чи були таким чином роз'єднані народності чи ні. ...Міжнародне співтовариство держав при розпаді Радянського Союзу дало згоду на ті принципи, якими воно користувалося за три десятиліття до цього при деколонізації Азії і Африки»¹. І наслідки такого «проведення» кордонів були схожими й таїли в собі майбутні етно-територіальні конфлікти.

¹ Альтематт У. Етнонаціоналізм в Європе. – М., 2000. – С. 104

Слід зазначити, що зі зростанням соціально-політичної активності населення, стимульованої наприкінці радянської доби горбачовською перебудовою та демократизацією суспільного життя, практично в кожній з нових держав розпочалися тектонічні зсуви у співіснуванні їхніх етнокультурних та релігійних складників, рівновага яких забезпечувалася раніше імперськими силовими засобами. Здійснюване цілеспрямовано впродовж всієї радянської історії «мікшування» населення (як через депортації, так і шляхом заохочення керованої й патронованої державою трудової міграції) призводило до розмивання природної локалізації та територіальної визначеності таких груп. А штучні, волонтарні зміни адміністративних кордонів республік, що перебували в складі СРСР, передавання окремих їхніх частин у підпорядкування іншим на тлі загальної й тривалої русифікаторської політики формували ґрунт для майбутнього загострення питання міжетнічних взаємин та територіальних претензій в умовах, коли тиск «метрополії» (центру) зник².

Відтак останні роки існування СРСР та перші роки незалежності багатьох новопосталих держав (Росія, Молдова, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан) позначилися зростанням міжетнічної, міжрелігійної (міжконфесійної) та інших форм соціальної напруги, що подеколи переростала у внутрішні (регіональні) й навіть міждержавні конфлікти, у подальшому небезплідно використані Російською Федерацією, яка свідомо взяла на себе роль спадкоємця імперії й метрополії, для встановлення власного контролю над частинами їхніх територій та використання цього контролю як засобу дієвого тиску на них. Своєю чергою внутрішні конфлікти в окремих регіонах пострадянських країн, особливо в тому випадку, коли під сумнів ставилась історична належність певних територій, підсилювали можливість розвитку подій у сепаратиському напрямі й закладали основи для подальшої дилеми для світового співтовариства у виборі застосування згаданих контраверсійних принципів – територіальної цілісності і права на самовизначення.

Конфлікти та сепаратистські інтенції у пострадянських країнах, окремі з яких з часом набули вигляду тривалих «заморожених» чи «тліючих» (грузинсько-південно-осетинський, грузинсько-абхазький,

² З цього приводу У. Альтемаат констатує: «З руйнацією Радянського Союзу зникла остання багатонаціональна імперія на європейській землі, імперія, яка утримувала разом різні раси і релігії, етнічні й мовні спільноти. Росіяни були в ній панівною групою і нав'язували іншим народностям не тільки політичне панування, а й більшою чи меншою мірою також і свою мову і спосіб життя» (Там само. – С. 116).

молдовсько-придністровський, вірмено-азербайджанський (карабаський), до яких з 2014 р. додався інспірований і активно військово підтримуваний Росією конфлікт на сході України) викликали широкий світовий резонанс і залучення до спроб їх розв'язання низки європейських і міжнародних структур – ООН, ОБСЄ, Ради Європи та їхніх органів.

Під час загострення конфліктів свою позицію з їх засудженням і закликами до припинення конфронтації та знаходження компромісів висловлювали й лідери та провідні політичні діячі європейських держав. Однак декларовані загальна, велика чи надзвичайна стурбованість, як і постійно прокламована підтримка територіальної цілісності й суверенітету держав, які безліч напрацьованих за участі міжнародних структур компромісних пропозицій з урегулювання не справляли визначального впливу на перебіг сепараційних процесів. Не в останню чергу й тому, що суперечність двох основоположних міжнародних принципів (територіальної цілісності й непорушності кордонів держав та права націй на самовизначення) у такому випадку набувала особливої практичної гостроти. Залучення ж європейських і міжнародних структур до кризових ситуацій у новопоствалих країнах здійснювалося, зрозуміло, не у випадку внутрішніх міжетнічних чи релігійних конфліктів (яких на пострадянському просторі було й залишається чимало, згадаймо, лишень, локальні спалахи міжетнічного насильства у російській Кондопозі 2006 р. або в Бірюлево в Москві у жовтні 2013 р.), а лише тоді, коли вони переростали в регіональні сепаратистські і загрожували сецесією, тобто, коли в суперечність вступали згадані принципи міжнародного співжиття.

Тому науковці приділяють окрему увагу Європейському Союзу як окремому чиннику впливу на безпекову сферу, його можливостям, конкретним формам дій та їх результатам. Зокрема, проблематиці ролі ЄС у системі євроатлантичної та європейської безпеки присвячено роботи Дж. Андерссона, С. Біскопа, А. Вівеля, Дж.С. Мікджіела, Дж. Розенталя, С. Серфети³.

Певну увагу також приділено розгляду нормативного та аксіологічного складників діяльності ЄС (Е. де Зуттер, З. Лойді, Н. Маккормик,

³ Biscop S., Andersson J. J. The EU and the European Security Strategy: Forging a Global Europe. – New York, 2008. – 204 p.; Micgiel J. S., Rosenthal G. G. The changing face of transatlantic relations. – New York, 2004. – 156 p.; Serfaty S., Biscop S. A Shared Security Strategy for a Euro-Atlantic Partnership of Equals. A Report of the Global Dialogue between the Euro-pean Union and the United States. – Washington, 2009. – 18 p.; Wivel A. Balancing against threats or bandwagoning with power? Europe and the transatlantic relationship after the Cold War // Cambridge Review of International Affairs. – 2008. – Vol. 21. – №. 3. – P. 289–305

І. Маннерс, М. Мерлінген, С. Романюк, К. Сіккінк, Р. Фолкнер, Б. Ферреро-Валднер, М. Феннімор, Г. Хоккала⁴).

В останні роки дослідники звертають особливу увагу не лише на вплив геополітичних та економічних чинників на позицію міжнародних безпекових структур, у тому числі Євросоюзу в цілому і його окремих країн, щодо кризових ситуацій в країнах Європи і на пострадянському просторі, а й на зростання впливу чинників корупційного та «гібридного» характеру. Зокрема, відзначається негативна роль Російської Федерації в процесах урегулювання заморожених конфліктів у пострадянських країнах та її гібридний і корупційний вплив на позицію щодо них окремих країн Європи⁵, а також використання міжнародних безпекових структур у збройних конфліктах в інтересах Росії. Так, наприклад, впродовж військового конфлікту на сході України мало місце системне використання російськими військовими експертами, які входили до складу місії ОБСЄ, цієї організації для збору та «передачі інформації представникам російського військового командування та незаконним збройним формуванням на тимчасово окупованих територіях»⁶.

⁴ Falkner R. The political economy of «normative power» Europe: EU environmental leadership in international bio-technology regulation // *Journal of European Public Policy*. – 2007. – Vol. 14. – № 4. – P. 507-526; Ferrero-Waldner B. Opening address / The 2006 Brussels Conference «Towards an EU External Energy Policy». 20-21.11.2006. – [Електронний ресурс]: http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/28_towards_energy_policy.pdf; Finnemore M., Sikkink K. International Norm Dynamics and Political Change // *International Organization*. – 1998. – Vol. 52. – № 4. – P. 887-917; Haukkala H. The European Union as a Regional Normative Hegemon: The Case of European Neighborhood Policy // *Europe-Asia Studies*. – 2008. – Vol. 60. – № 9. – P. 601-622; Laiçi Z. The Normative Empire: The Unintended Consequences of European Power // *Garnet Policy Brief*. – 2008. – № 6. – February 6. – VIII p.; MacCormick N. Questioning Sovereignty: Law, State, and Nation in the European Commonwealth. – Oxford, 1999. – 222 p.; Manners I. The European Union as a Normative Power: A Response to Thomas Diez // *Millennium*. – 2006. – Vol. 35. – № 1. – P. 167-180; Merlingen M. Everything Is Dangerous: A Critique of «Normative Power Europe» // *Security Dialogue*. – 2007. – Vol. 38. – № 4. – P. 435-453; Romaniuk S. N. Not So Wide, Europe: Reconsidering the Normative Power of the EU in European Foreign Policy // *Romanian Journal of International Affairs*. – 2010. – Vol. 10. – № 2. – P. 52-68; Zutter E. De. Normative power spotting: an onto-logical and methodological appraisal // *Journal of European Public Policy*. – 2010. – Vol. 17. – № 8. – P. 1106-1127.

⁵ Вітман К.М. Придністров'я: перспективи розв'язання конфлікту // *Політичний менеджмент*. – 2008. – № 4. – С. 101-106; Геукджан О. Рамки міжнародного участя на Южном Кавказе: посредничество ОБСЕ в Нагорно-Карабахском конфликте (1992-1996) // *Центральная Азия и Кавказ*. – 2006. – № 1. – С. 72-86; Гончаренко І.О. Діяльність ООН та ОБСЄ у врегулюванні конфліктів на пострадянському просторі (90-ті роки ХХ століття): автореф. дис ...канд. іст. наук. – К., 2009. – 24 с.; Снігир О.В. Компаративний аналіз експансіоністської політики Росії у Придністров'ї, на Донбасі і в Криму та в Абхазії і Південній Осетії: паралелі та відмінності. Аналітична записка, квітень 2018 / Центр міжнародних досліджень ДАНУ Дипакадемія. – [Електронний ресурс]: <http://da.mfa.gov.ua/news/analytychna-zapyska-providnogo-fahivtysya-tsentru-mizhnarodnyh-doslidzhen-oleny-snygur-komparatyvnyj-analiz-ekspansionistskoyi-polityky-rosiyi-u-prydnistrov-yi-na-donbasi-i-v-krymu-ta-v-abhazyi-i-pivd/>

⁶ Кучик О. Регіональне співробітництво України в рамках ОБСЄ в умовах зміни безпекового середовища у Центрально-Східноєвропейському регіоні // *Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини*. – 2016. – Вип. 38. – С. 83.

Однак певна непослідовність, млявість, декларативність позицій ЄС в цілому і окремих його країн-членів у ставленні до деструктивних процесів у зонах «заморожених» і «палаючих» конфліктів на пострадянських теренах пояснюється не лише нормативно-правовими обмеженнями, присутніми в документах, що регламентують діяльність безпекових структур та російськими впливами.

Для розуміння позицій ЄС у цій сфері важливим є аналіз впливу аксіологічних, ідеологічних і правових засад існування ЄС на його (та його органів) ставлення до пострадянських країн та їх проблем.

Систематизуючи наявні підходи в оцінці ролі ЄС у глобальній силовій політиці, С. Толстов та О. Дікарев виділяють два основних – так звані реалістичний та конструктивістський. Представники реалістичного вважають вплив Євросоюзу на безпекові процеси надто слабким через його ухил у бік нормативізму та «м'якої сили». Однак їх опоненти-конструктивісти вбачають у таких властивостях ЄС запоруку «посилення моделюючого впливу» й можливості «працювати більш ефективно, ніж традиційні інструменти силової політики»⁷. Серед засобів «м'якої сили» науковці згадують різні стимули: допомогу в розвитку, обіцянки перспективи членства, а також застосування нормативного залучення та поширення основоположних цінностей, норм та інших продуктів європейської політичної культури зокрема й соціокультурного життя в цілому⁸.

Не вдаючись до дискусії щодо більшої чи меншої ефективності «м'якої сили» як кращого чи гіршого способу впливу ЄС у безпековій сфері, відзначимо, однак, що європейські норми і цінності відіграють роль не лише засобу просування політичних інтересів ЄС і «збрарддя» «м'якої сили», а й своєрідного тригера амбівалентності в позиціях і діях Євросоюзу в безпековій царині.

І справа не лише в тому, що, як відзначають ті ж С. Толстов й О. Дікарев, попри фактичну необмеженість повноважень органів ЄС у питаннях зовнішньої політики, держави-члени ЄС «зберегли можливості для реалізації самостійної зовнішньої політики, що зумовлює ефект уповільненості при узгодженні спільних рішень та розхитує їх монолітність», вони «можуть зберігати значний ступінь автономії та діяти паралельно з керівними структурами Союзу»⁹, що забезпечено відповід-

⁷ Толстов С.В., Дікарев О.І. Європейський Союз як суб'єкт міжнародних відносин // Наукові праці МАУП. – 2013. – Вип. 3. – С. 67.

⁸ Leonard M. Why Europe will run the 21st century. – London, 2005. – 176 p.; Manners I. Op. cit. – P.167-180; Zielonka J. Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union. – Oxford, 2006. – 293 p.

⁹ Толстов С.В., Дікарев О.І. Там само. – С. 70.

ними пунктами Лісабонського договору, зокрема в питаннях спільної безпекової політики, участі у військових операціях та правил їх проведення, операцій з роззброєння, гуманітарних місій та місій щодо запобігання конфліктів і підтримання миру тощо (ст. 41–44 Лісабонського договору)¹⁰. Не меншою мірою нерішуча, розмита позиція окремих країн-членів або ж органів ЄС з питань конфліктних ситуацій, коли в силу вступає парадокс суперечливості принципів територіальної цілісності і права націй на самовизначення, пов'язана з самими ціннісними засадами європейського світу, його ідеологічними постулатами та їх нормативним втіленням в основоположних документах Євросоюзу.

У преамбулі до Договору про Європейський союз у його лісабонській редакції, підписаній 12 грудня 2007 р., що набрала чинності після ратифікації всіма державами-членами ЄС 01 грудня 2009 р., зазначено, що створення Союзу завдячує натхненню культурною, релігійною та гуманістичною спадщиною Європи, «з якої розвинулися універсальні цінності непорушних та невід'ємних прав людської особистості, свободи, демократії, рівності та верховенства права». Ст. 2 Договору ці цінності окреслює та конкретизує: «Союз заснований на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин. Ці цінності є загальними для держав-членів у суспільстві, в якому панують плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність між жінками та чоловіками». Метою ж самого Союзу, як закріплено у ст. 3, є сприяння миру, його цінностям та добробуту своїх народів. Союз пропонує своїм громадянам сферу свободи, безпеки та справедливості, вільне переміщення осіб, висококонкурентну соціальну ринкову економіку, повагу до європейського культурного та мовного розмаїття. Метою ж діяльності інституцій Союзу є не лише втілення прокламованих цілей, а й просування цінностей (ст. 13). Ст. 7 передбачає, що держава, дії якої суперечать визначеним цінностям, може бути визнана порушником. Натомість справедливе й зворотне: повага та просування європейських цінностей уможливають для інших країн отримання статусу претендента на членство в ЄС і становлять обов'язкову умову для того: «Будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, і бере на себе зобов'язання їх просувати, – зазначені у статті 2, – може подати Заявку на членство в Союзі» (ст. 49).

Не меншу роль відіграють спільні європейські цінності й у зовнішніх відносинах: Союз пропагуватиме їх та переслідуватиме свої цілі

¹⁰ Договір про Європейський Союз. Консолідована версія в редакції Лісабонського договору // Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / за заг. ред. Г. Друзенка. – К., 2010. – С. 31–71.

відповідними засобами. Ціннісний критерій закладено і в основу обрання пріоритетів у зовнішніх відносинах (ст. 8). Ст. 21 констатує, крім іншого, що «Союз проводить спільну політику та дії, а також буде працювати на високому рівні співпраці у всіх сферах міжнародних відносин з метою захищати свої цінності, основні інтереси, безпеку, незалежність та цілісність; консолідувати та підтримувати демократію, верховенство права, права людини та принципи міжнародного права; зберігати мир, запобігати конфліктам та зміцнювати міжнародну безпеку відповідно до цілей та принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй, принципів Гельсінського заключного акта та цілей Паризької хартії, включно з тими, що стосуються зовнішніх кордонів...». Водночас ст. 32 визначає обов'язки країн-членів щодо ЄС у цілому, зобов'язуючи їх консультиватися між собою «з будь-якого питання зовнішньої політики та політики безпеки, що представляють загальний інтерес, з метою визначення спільного підходу. ...Шляхом зближення своїх дій Держави-члени забезпечують Союзу можливість відстоювати свої інтереси та цінності на міжнародній арені».

З набранням чинності Лісабонської угоди набула юридичної сили й Хартія основних прав Європейського Союзу – документ, підготовлений Європейською Конвенцією на 10 років раніше, протягом грудня 1999 р. – жовтня 2000 р., і проголошений на засіданні Європейської Ради 07 грудня 2000 р. Саме в цьому документі чітко, лапідарно й структуровано визначено коло спільних фундаментальних європейських цінностей: гідність людини, свобода, рівність і солідарність, а також визначено основоположні принципи існування ЄС: демократія та правова держава. Як зазначено в преамбулі, Євросоюз «ставить людину в основу своєї діяльності, ...створюючи простір свободи, безпеки та правосуддя, ...сприяє збереженню і розвитку цих спільних цінностей при повазі різноманіття культур і традицій народів Європи, а так само національної самобутності держав-членів і організації їх публічних влад на національному, регіональному та місцевому рівнях»¹¹. Подальші статті розкривають правовий зміст цінностей, визначених у преамбулі.

Власне, донині провідна для Європи в цілому й офіційно підтримувана на державному й наддержавному рівні ідеологія лібералізму іманентно включає в себе й цінності – свободу особистості, її недоторканність як засадничий фундамент інших свобод і прав. «Свобода і відповідальність є основними цінностями лібералізму. І вони невіддільні одне від одного. Свобода є, власне, необхідною умовою для відповідаль-

¹¹ Charter of fundamental rights of the European Union / European Parliament. – [Електронний ресурс]: <http://www.europarl.europa.eu/portal/en>

ності. Тобто, тільки той, хто є вільним, може діяти відповідально. Свобода дає людям можливість діяти на власний розсуд... Індивідуальна свобода людей може мати тільки одну межу. І проходить вона саме там, де починається свобода інших»¹². Один з засновників ліберальної ідеології Дж. Мілль сформулював це засадниче положення так: «Коли дія особи у власних інтересах не наносить шкоди жодній іншій особі, окрім неї самої, ...у таких випадках має бути абсолютна свобода, правова і соціальна, щоб діяти і зазнавати [відповідних – авт.] наслідків»¹³.

Отже, наріжним каменем, серцевиною й фундаментальною основою не лише ліберальної ідеології, а й європейської системи цінностей є легітимність, належність самоцінного існування особи, одиничного. Решта цінностей впливають з неї.

Тут доцільним є невеликий філософсько-історичний відступ.

На початках історичного часу, з появою перших цивілізацій, давньосхідних – шумерської, єгипетської, китайської, індійської тощо, – в їхніх міфологічних, релігійних системах фіксується відображений у письмових пам'ятках (і значною мірою вкарбований у мистецькі артефакти) і відповідний «світоглядний ландшафт» стародавнього світу, для якого, за всієї разючості його локальних культурних відмінностей, характерним є спільність базової ціннісної системи. У ній головною та панівною цінністю є дещо протилежне нинішньому європейському – спільнота, яка понад усе. Спільнота – вихідне, решта, з людиною включно, – похідне. Лише вона – джерело дії й воління, джерело всіляких сенсів і змістів; а її складники (люди та соціальні групи) – лише виконавці й ретранслятори такої дії й волі. Цінність особи, людини вимірювалася тим, наскільки вона відповідала потребам спільноти, наскільки могла підпорядкувати себе загалу. Відтак будь-яка відмінність від спільноти, будь-яке різноманіття, було нелегітимним, мало засуджуватись і викорінюватись. Представник іншої спільноти – заздалегідь ворог і не-людь. З відповідним до нього ставленням. Усе, що своєю відмінністю, новизною, незвичністю загрожувало усталеному, а отже – спільноті як такій, мало бути або інкорпорованим (зазнати істотних змін, аби відповідати спільноті), або знищеним. Жодного компромісу між надцінною спільнотою та Інакшим, який її не уособлював, бути в принципі не могло; компроміс як спосіб побудови стосунків і шлях до порозуміння теж був нелегітимним і підлягав жорсткому засудженню. Так само будь-яка новація – чи то в науці, чи в техніці, чи у світогляді – не могла бути сприйнятою без її оперття на канон і авторитет уже існу-

¹² Шрьодер П. Лібералізм. Принципи і цінності лібералізму та їхній вплив на політичні цілі. – К., 2014. – С. 9.

¹³ Mill J.S. On liberty. – [Електронний ресурс]: <https://www.utilitarianism.com/ol/four.html>

ючого і обов'язково – минулого. А мета збереження надцінності-спільноти, саме тому, що вона – НАД-цінність – мала досягатися за будь-яку ціну і будь-якими засобами: мета виправдовувала засоби.

Такий «ціннісний набір», народжений на початках людської історії, не зник з її поступом і репродукувався відповідно до особливостей соціальних систем (так званих «замкнених», за термінологією К. Поппера¹⁴) у різні історичні епохи. До сьогодні він зберігся майже в недоторканому архаїчному вигляді в тоталітарних і значною мірою – в авторитарних суспільствах, а у своїх принципових, хоч і значно осучаснених рисах притаманний також суспільствам східного типу. У середині минулого століття така система цінностей з подачі засновника математичної психології В. Лефевра¹⁵ отримала назву «Другої морально-етичної системи». З огляду на те, що визначальну роль у ній відіграють базові цінності, коректнішою, на наш погляд, була б назва «Друга ціннісна система», і цю назву, поруч з майже синонімічним визначенням її як «Східної», ми вживатимемо в подальшому викладі.

Протилежністю східній стала, зрозуміло, західна система цінностей, основи якої формуються в Античному світі. Якщо гаслом східної були «рівновага й одноманітність», то гасло західного світу може відобразити вислів «рівновага й розмаїття». Формування історично першої відкритої соціальної системи в маленькій Давній Греції актуалізувало там зовсім іншу, ніж її попередниця, систему цінностей. Якщо найвищою цінністю є особа, то суспільство є сукупністю осіб, є похідним. Кожна особа є джерелом дії й волі і вже тому – цінністю. Кожна особа – одиничне – легітимна. Вона в усій своїй особливості, відмінності від інших має право на існування. Тому легітимним є Інакший як такий, інакшість як така. Легітимним, належним є різноманіття. За такої ситуації відносини рівно значущих, рівно-цінних «Інакших» між собою потребують взаємних поступок, пошуку порозуміння й компромісу. За такої ситуації все, що заперечує цінність розмаїття й особи, будь-які засоби, що завдають утисків іншим, не можуть бути застосовувані, вони теж мають спиратись на засадничі цінності, бути моральними. Не можна жертвувати іншою людиною, її гідністю хоч би заради будь-якої мети. Мета не виправдовує аморальних засобів, хоч би якою піднесеною вона була.

Така система цінностей репродукується й актуалізується в умовах, які цьому сприяють – в умовах відкритого суспільства, а її панування

¹⁴ Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. – К., 1994. – Т. 1. – 444 с.

¹⁵ Лефевр В.А. Формула человека. – Москва, 1991. – 108 с.; Лефевр В.А. Стратегические решения и мораль // Рефлексивные процессы и управление. – 2002. – Т.2. – № 1. – С. 24–26.; Лефевр В.А. Алгебра совести. – М., 2002. – 426 с.

є маркером та мірилом його відкритості. Наведені вище положення Лісабонської угоди і Хартії основоположних прав Євросоюзу, пов'язані з ціннісними засадами існування ЄС, повною мірою відображують свідоме прийняття Європейським співтовариством Першої ціннісної системи та відданість їй.

Однак у такому щирому й цілеспрямованому прийнятті й заचाївся «парадокс середньої ланки». Розмаїття є цінністю. Те, що йому сприяє, є належним і оцінюється позитивно. Однак будь-яка субспільнота у собі також містить розмаїття, у випадку держави – це розмаїття культур, етносів, релігій, регіонів тощо. І воно – в координатах Першої ціннісної системи – має бути підтриманим.

Задля такої підтримки інституціями ЄС напрацьовано та ухвалено й значною кількістю країн ратифіковано й визнано як керівництво для дії низку нормативних актів. Чимала кількість з них передувала підписанню Маастрихтського договору й послугувала в подальшому основою для його розробки. Це й Європейська Хартія місцевого самоврядування (1985), Хартія Співтовариства з регіоналізації (1988), Європейська Хартія регіональних або міноритарних мов¹⁶ (1992) і Декларація щодо регіоналізму в Європі (1996) тощо. А крім того є ще й чимала кількість різноманітних резолюцій Європарламенту, рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи, що торкаються питань мовних і культурних прав меншин, прав та можливостей місцевого самоврядування, регіональної політики (Резолюція Європарламенту «Про роль регіонів у будівництві демократичної Європи» від 13 квітня 1984 р.¹⁷, Резолюція «Про регіональну політику Спільноти та роль регіонів, додана до Хартії Співтовариства з регіоналізації» від 18 листопада 1988 р.¹⁸, Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R(95)19 про застосування принципу субсидіарності від 02 жовтня 1995 р., Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R(98)12 про нагляд за діяльністю місцевих органів влади від 18 вересня 1998 р. та інші численні документи, прийняті в подальшому).

У нашому контексті особливо показовими є ті, що стосуються піднесення ролі й значення «середньої ланки» – середньої між державою та особою й створеними особами об'єднаннями, які становлять складники громадянського суспільства, тобто документи, що сприяють ствердженню суб'єктності регіонів та децентралізації влади. Адже

¹⁶ Масенко Л.Т. Європейська хартія як інструмент розколу країни // День. – 2012. – 6 вересня.

¹⁷ European parliament resolution on the role of the regions in the construction of a democratic Europe and the outcome of the Conference of the Regions. – [Електронний ресурс]: www.cvce.eu

¹⁸ European parliament resolution on Community regional policy and the role of the regions and Annexed Community Charter for Regionalization. – [Електронний ресурс]: <http://aei.pitt.edu/1758/>

децентралізація влади не лише забезпечує більш ефективне в сучасних умовах управління і відповідає духу демократії, а й впливає з базових європейських цінностей, в системі яких вихідною суб'єктністю володіє одиничне, суб'єктність же загального йому делегована.

На початках формування ЄС, з моменту укладання Римського договору про заснування Європейського економічного співтовариства¹⁹ 1957 р. (ДЄЕС), європейська регіональна політика була пов'язана, головним чином, з необхідністю вирівнювання економічного розвитку регіонів країн-підписантів (у преамбулі ДЄЕС, а також ст. 2, 3, 39, 123-125 ішлося про необхідність зміцнення єдності економіки країн-членів і забезпечення її гармонійного розвитку шляхом зменшення розриву між різними регіонами та подолання відсталості тих, що перебувають у менш сприятливих умовах). Для того було створено й інституційний та фінансовий інструменти забезпечення реалізації такої мети – Європейський фонд регіонального розвитку (розпочав діяльність у 1975 р.), а Паризький саміт 1972 р. офіційно конституював поняття регіональної політики Євросоюзу. У 1980 р. держави-члени Ради Європи підписали Європейську рамкову конвенцію про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами або владами²⁰, що теж сприяло підсиленню ролі регіонів та розширенню їх повноважень в організації внутрішнього життя ЄС. Однак у цей період ані підписання в 1986 р. Єдиного європейського акта, ст. 23 якого доповнила ДЄЕС розділом V «Економічне і соціальне з'єднання», ані створення ЄС, закріпленого Маастрихтським договором в 1992 р., ще не змінило ставлення до регіонів як до передусім економічних суб'єктів.

Ознаки переосмислення ролі регіонів у ширшому, ніж суто економічний, контексті демонструє квітнева Резолюція Європарламенту 1984 р., п. 1 якої зазначає, «що посилення автономії регіонів у Співтоваристві та створення політично більш об'єднаного Європейського співтовариства, заснованого на інституціях з реальними повноваженнями, є двома взаємодоповнюючими та конвергентними аспектами політичного розвитку, що мають важливе значення для ефективного впорядкування майбутніх завдань спільноти»²¹. А отже, у згоді з визначальним ціннісним принципом, запорукою єдності визнано не досягнення економічної «одноманітності» (для ціннісної системи Європи це

¹⁹ Договори об учреждении Европейских Сообществ: Документы Европейского Союза / отв. ред. Ю. Борко. – М., 1994. – Т. I.

²⁰ Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. – [Електронний ресурс]: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106

²¹ European parliament resolution on the role of the regions in the construction of a democratic Europe and the outcome of the Conference of the Regions. – [Електронний ресурс]: https://www.cvce.eu/content/publication/2002/7/12/f52d25d4-f729-4067-a2ff-2f410d569481/publishable_en.pdf

– засіб, а не мета), а забезпечення при тому соціокультурного й навіть владно-політичного різноманіття, підвищення суб'єктності кожного зі складників спільноти. Регіони «повинні мати слово у формулюванні та реалізації політики Співтовариства», а для цього повинні мати й належні фінансові та інституційні інструменти (п.п. 3–5) та «підтримувати прямі відносини з інституціями Спільноти у майбутньому» (п. 7). Задля реалізації того Резолюцією було передбачено створення органу, «який може говорити від імені місцевих та регіональних органів влади, постійно консультиватися у сфері регіональної політики Співтовариства» (п. 13). Положення про потребу у створенні такого органу – Комітету регіонів як консультативного органу Союзу у подальшому перейшло і в текст Маастрихтського договору (Розділ IV), а сам він розпочав свою роботу з 1994 р.

Така зміна акцентів вплинула на посилення регіонального руху в Європі: 15 червня 1985 р. 47 регіонів з 8 країн і 9 міжрегіональних організацій заснували Раду регіонів Європи (CRE), яка на другій зустрічі в листопаді 1987 р. перетворилася на Асамблею європейських регіонів (AER), а з 1990 р. стала двигуном найширшого запровадження принципу субсидіарності в житті ЄС і провідним речником втілення в життя доволі популярної ще з 1960-х рр. ідеї «Європи регіонів». Того ж року офіційний орган цієї організації – *Taba Regionum Europae AER* опублікував першу карту, де Європа представлена поділеною не на країни, а на регіони.

Обстоюваний AER принцип субсидіарності, який полягає в тому, що «публічна влада повинна втручатися у вирішення громадських справ лише в тій мірі та в тих межах, за якими суспільство та його групи, починаючи від індивідуумів до сім'ї, територіальних громад та інших більш значних соціальних груп, не в стані задовольнити свої різнобічні потреби»²², було закріплено і в Маастрихтському договорі. До слова, вперше цей принцип було сформульовано та висунуто як вимогу до належної організації суспільного життя в п. 79 соціально орієнтованої енцикліки Папи Римського Пія XI «*Quadragesimo Anno*» у 1931 р., де перебирання державою на себе розв'язання тих питань громадського життя, які цілком спроможні розв'язувати самі громади, засуджено й визнано джерелом порушення громадського порядку²³.

²² Кравченко В.В. Становлення та розвиток законодавства України про місцеве самоврядування // Актуальні проблеми виконання законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації». – К., 2003. – С. 90.

²³ Encyclical of Pope Pius XI on reconstruction of the social order to our venerable brethren, the patriarchs, primates, archbishops, bishops, and other ordinaries in peace and communion with the apostolic see, and likewise to all the faithful of the catholic world. – [Електронний ресурс]: http://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno.html

У 1986 р. Рада Європи визнала статус АЕР як фундаментальної європейської організації, що представляє регіони. На сьогодні АЕР об'єднує регіони з 35 країн і 15 міжрегіональних організацій.

З ухваленням Хартії регіоналізації Співтовариства 1988 р. відхід від ставлення до регіонів як передусім суб'єктів економічного життя було остаточно подолано. Хартія дає офіційне визначення регіону як гомогенного простору, що має фізико-географічну, етнічну, культурну, мовну спільність, а також спільність господарських структур і спільність історичної долі. З посиланням на принцип субсидіарності визначено й місце регіонів як серединної ланки між центральним і муніципальним урядами (ст. 14)²⁴.

На сьогодні окремими європейськими регіонами відкрито велику кількість інформаційних офісів у Брюсселі та створено низку впливових європейських регіональних інституцій, що справляють відчутний вплив на регіональну політику як у загальноєвропейському, так і в національному масштабі²⁵.

Сприяє піднесенню регіонального руху й функціонування відповідних органів ЄС: сформованої в 1994 р. Палати регіонів у рамках Конгресу місцевих і регіональних влад (КМРВЄ) та передбаченого Маастрихтським договором і створеного в 1994 р. Комітету регіонів (що замінив сформовану Єврокомісією в 1988 р. консультативну раду регіональних і місцевих рад держав-членів ЄС), який на сьогодні є основною інституцією, що стоїть на варті неухильного дотримання принципу субсидіарності. У 2007 р. відповідно до Лісабонського договору Комітет регіонів (КоР) отримав додаткове повноваження, що наближає його статус до статусу інститутів ЄС – право оскаржувати в Суді ЄС його законодавчі акти, які, з погляду КоР, порушують принцип субсидіарності. Крім того, процедура консультацій з КоР з широкого кола питань перетворилася на обов'язкову для Ради Європи, Єврокомісії та Європарламенту²⁶.

Просування ідеї «Європи регіонів» дедалі більше набирає потужності: задля поширення ідей регіоналізації і від імені інших регіональних асоціацій (крім уже згаданої АЕР, це й Рада європейських муніципалітетів та регіонів²⁷ (CEMR) та різні галузеві асоціації, Конгрес місцевих

²⁴ Бусьгіна І.М. Концептуальные основы европейского регионализма // Регионы и регионализм в странах Запада и России / отв. ред. Р.Ф. Иванов. – М., 2001. – С. 13.

²⁵ Яковюк І.В. Європейський регіоналізм у контексті розбудови Європейського Союзу // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2004. – Вип. 8. – С. 63.

²⁶ Троицкий Е.Ф. Комитет регионов ЕС: создание и эволюция (1993–2009 гг.) // Вестник Томского государственного университета. – 2017. – № 415. – С. 126–129.

²⁷ Створена 1951 р. і нині об'єднує національні асоціації місцевих і регіональних органів влади з 41 європейської країни і представляє через них всі рівні територій – місцевих, проміжних

та регіональних влад Європи та європейських органів та ін.) AER, яка на той час представляла вже майже 300 європейських регіонів, відмінних за розміром та адміністративним і політичним устроєм, з сукупним населенням близько 400 мільйонів, у 1996 р. ухвалила Декларацію регіоналізму в Європі²⁸. У п. 6 преамбули Декларації історичне, мовне, культурне, соціальне, економічне та географічне різноманіття саме регіонів оголошено «невичерпним багатством». Проте, Декларація через її очевидний радикалізм (ст. 1 відкрито проголосила претензії регіонів не лише на етнокультурну, мовну самобутність, а й на політичну самостійність²⁹, п. 4 ст. 12 взагалі ставив регіон вище держави й забороняв їй у справах, «що стосуються виключної відповідальності регіону або його безпосередніх інтересів» ...«займати позицію, що відрізняється від регіональної, за виключенням тих випадків, коли внутрішнє законодавство вимагає цього в інтересах єдності Держави») не була офіційно підтримана і вважається довідковим документом внутрішнього (для Євросоюзу) та зовнішнього (для всього світу) вжитку. Саме на положення цієї Декларації активно спираються у своїй діяльності різноманітні сепаратистські рухи в країнах Європи.

Також слід зазначити, що документи ЄС, спрямовані на підтримку місцевого, а не регіонального самоврядування, ухвалені в 1980-і – 1990-і рр., і в подальшому (Стратегія щодо інновацій та доброго врядування на місцевому рівні (2007), Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи про розвиток потенціалу на місцевому та регіональному рівні (2007), Рекомендація Конгресу місцевих і регіональних влад Європи про проект Європейської хартії регіональної демократії (2008), Утрехтська декларація про добре місцеве та регіональне врядування у неспокійний час: проблеми змін (2009), Хартія конгресу місцевих і регіональних влад Європи (2011), Київська декларація від 3–4 листопада 2011 р. тощо) значно менше політизовані та значно більше орієнтовані на ствердження цінності (гідності й суб'єктності) саме особи, людини, а не «серединної ланки».

Цікаво відзначити й те, що в питаннях дотримання мовних (теж, як і регіональні, групових) прав деякі цілком європейські й демократичні країни все ж спромоглися відступити від демонстрованого стосовно

і регіональних. SEMR також є європейською секцією всесвітньої організації United Cities and Local Government (UCLG), через яку представляє європейські місцеві та регіональні органи влади на міжнародній арені.

²⁸ Декларація про регіоналізм в Європі від 4 грудня 1996 року // Досвід децентралізації у країнах Європи: зб. док. – К., 2015. – С. 21–30.

²⁹ Дослівно: «Регіон є виразом певної політичної самобутності, яка може набувати різних політичних форм, що відображають демократичну волю кожного регіону набувати таку форму політичної організації, якій він віддає перевагу» (Там само. – С. 23).

прав регіонів «ціннісного пуританства» й надали перевагу підтримці мовних прав базового, державоутворюючого (титульного) етносу. Так, Європейська хартія регіональних і міноритарних мов, завданням якої хоч і була підтримка виключно зникаючих та унікальних мов, а не будь-яких мовних менших у державах, саме через потенційну загрозу державному культурному суверенітету не була ратифікована у Франції (у рішенні Конституційної ради Франції від 15 червня 1999 р. зазначалося, що «надання мовам національних меншин особливих прав на офіційне використання порушить конституційні принципи цілісності Республіки, рівності перед законом та єдності французького народу»³⁰), Бельгії, Греції, Італії, Португалії, Ірландії, Болгарії, Литві, Латвії, Естонії, хоча офіційна вимога такої ратифікації була поставлена в 1993 р. Радою Європи перед усіма членами Європейського Союзу. Станом на 2019 р. Хартію ратифікували лише 25 країн³¹. Не ратифікована вона й Російською Федерацією з її величезним мовно-культурним розмаїттям та великою кількістю зникаючих мов.

Зростання наголосу в регіональній політиці ЄС на підтримці розвитку регіонів країн-членів, набуття їхніми інституціональними органами широких повноважень та наявність системної нормативної бази для посилення ролі і значущості регіонів у житті країн Євросоюзу, що, між іншого, мало на меті зниження конфліктогенного потенціалу в країнах шляхом вирівнювання регіонального розвитку, мали зворотній ефект, дозволяючи використовувати і документи, і інституції ЄС для посилення регіоналізму і орієнтацій на федералізацію країн.

Поширення сепаратистських настроїв, якому така регіональна політика мала б слугувати запобіжником, в останні десятиліття аж ніяк не поменшало, якщо не сказати – набуло додаткової сили: Італія, Іспанія, Бельгія – тому приклад. Так, якщо на початку 1990-х рр. кількість мешканців північних регіонів Італії, які виступали за сецесію цієї частини країни в разі відсутності федеративної реформи, коливалася біля позначки у 20%, то «згідно проведеного у 2010 р. опитування... у разі, якщо перехід до федеративної форми державного устрою не буде здійснено..., 61% жителів північних регіонів висловилися за вихід зі складу Італії»³². Дедалі частіше в Італії проводяться нелегітимні референдуми, переважна частка учасників яких висловлюються за відділення від

³⁰ Масенко Л.Т. Знач. твір.

³¹ Signatures and ratifications of the European Charter for Regional or Minority Languages Regions. – [Електронний ресурс]: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/signatures-and-ratifications>

³² Сардарян Г.Т. Политические проблемы взаимоотношений регионов с центральной властью в Италии: дис. ...канд. полит. наук. – М., 2015. – С. 120–121.

країни. При тому, що Італійська Республіка з 1990-х рр. у внутрішньому житті послідовно провадить політику максимального розширення прав і можливостей своїх регіонів, одна з правлячих нині партій – «Ліга Півночі» (наприкінці 2017 р. з метою розширення електорального поля змінила назву, вилучивши з неї регіональну прив'язку, і перетворилася на просто «Лігу») у своїх закликах до відділення від країни та створення з її північних і окремих центральних регіонів незалежної Паданської держави потужно використовує можливості євроінтеграційних механізмів – нормативних документів і діючих органів – як інструмент досягнення сепаратистської мети.

Щоправда досі регіони країн Євросоюзу не мають права на самостійне, без узгодження з державою, укладання міжнародних договорів, вони беруть участь у прийнятті регламентів, директив, рішень та інших актів Ради, Європарламенту і Комісій ЄС лише через свого представника, яким є Комітет регіонів, і то лише консультативно. Однак активно і небезуспішно виборюють ці права. Хоч би як дивно, однак на сьогодні, як відзначають дослідники, навіть «регіоналістський рух за надання регіонам статусу суб'єкта міжнародного права активно підтримується брюссельськими наднаціональними структурами, які бачать у них своїх прихильників у відносинах з державами»³³.

Відтак, закладені в осердя європейської цивілізації цінності, зокрема, цінність розмаїття і суб'єктності будь-яких складників цілого, обертаються для самої Європи своїм іншим боком, як і у випадку з політикою мультикультуралізму³⁴, яка теж привела до результатів, протилежних, ніж очікувалося. А наслідки їх буквального дотримання в тих царинах, де йдеться не лише про невід'ємні права людини, а й про «корпоративні права» (права груп, якими, зрештою, є й регіони) тягнуть за собою і зростання конфліктогенного потенціалу в країнах Євросоюзу, і загрозу докорінного переформатування ЄС та, що найважливіше в нашому контексті, вступають у суперечність з іншими засадничими цінностями. Зрозуміло, що вплив цього парадоксу відчувається і на зовнішньополітичному полі.

Як уже зазначалося, визнання нових незалежних держав, щойно декларації про суверенітет були підтверджені всенародними референдумами чи отримали статус закону, не становило проблеми для країн ЄС і НАТО. Тим більше можливостей для такого визнання відкривала

³³ Фоміна С.В. Регіон як об'єкт міжнародно-правових досліджень // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 979–984.

³⁴ Метельова Т.О. Конфліктогенний потенціал політики мультикультуралізму: ідеологеми і реальність // Актуальні проблеми всесвітньої історії: конфлікти як складова міжнародних відносин: збірник наукових праць. – К, 2014. – С. 18–34.

Біловезька угода як акт, що засвідчив правове й остаточне припинення існування Радянського Союзу. Однак наявність конфліктів з ознаками сепаратистських інтенцій в окремих частинах новопосталих держав наклала свій негативний відбиток і на швидкість процесу їх визнання, і на оцінку ситуації, ставлення до неї з боку ЄС у цілому та її країн-членів. Таке ставлення виявлялося у вигляді заяв, пропозицій, дій окремих політиків та інституцій ЄС, однак ще більшою мірою – у мовчанні, коли потрібно говорити та у відсутності дій там, де вони могли б бути здійснені згідно з чинною нормативною базою ЄС.

Як констатує У. Альтематт, «право народів на самовизначення ні в якому разі не є обґрунтуванням принципового права на відділення від держави. Сепаратизм конкурує з міжнародно-правовими основами територіального суверенітету держави»³⁵, а отже, коли цілісність міжнародно визнаних уже держав ставиться під питання, мала би спрацювати перевага саме принципу територіальної цілісності й суверенітету. Однак наслідки вже нормативно визначеної, усталеної практики регіоналізації, спричиненої тими самими засадничими європейськими цінностями, призвели до посилення «парадоксу середньої ланки» – неможливості для як окремих політичних лідерів, так і для органів Євросоюзу переступити через «права регіонів», «зневажити» тими «правами».

Відтак у сепаратистських конфліктах на територіях країн пострадянського простору, хоч би наскільки очевидним був факт їх інспірації й активного роздмухування з боку РФ, Євросоюз (як, утім, і ОБСЄ – структура, провідним завданням якої є забезпечення безпеки в Європі, частиною якої, згідно Будапештської декларації «На шляху до справжнього партнерства у нову добу» (1994) та Лісабонської Декларації «Про модель загальної та всеосяжної безпеки для Європи ХХІ ст.» (1996) розглядається і євразійський простір), обстоюючи збереження територіальної цілісності постраждалих від сепаратистських конфліктів країн, прагне не зважати на очевидну участь у них іншої (весь час однієї й тієї самої) держави й шукати їх причини у внутрішніх – етнічних (грузинсько-абхазький, грузинсько-південно-осетинський), етнорелігійних (нагірно-карабаський) чи економічних (придністровський, конфлікт на Донбасі) чинниках³⁶. А відтак звичне вже для Європи надання регіонам більшої самостійності вбачається найкращим способом досягнення компромісу – цілком у згоді зі сповідуваною системою цінностей, у межах якої компроміс є єдино належним способом знаходження порозуміння й ствердження суб'єктності обох сторін взаємодії.

³⁵ Альтематт У. Указ. соч. – С. 105

³⁶ Вітман К.М. Придністров'я: перспективи розв'язання конфлікту // Політичний менеджмент. – 2008. – № 4. – С. 101–106.

Досягнення міжнародних структур у питаннях запобігання та розв'язання конфліктів, що «не завжди знаходили подальший розвиток для їх реалізації через брак політичної волі, політику подвійних стандартів, чи ігнорування специфічних обставин конкретних ситуацій»³⁷, позір-на нерішучість в обстоюванні територіальної цілісності й суверенітету держав пострадянського простору й, відтак, відсутність якісних змін у розгортанні конфліктів після втручання цих структур, у своїй основі мають певну «поляризацію» погляду на конфлікти як такі, що є меншою мірою результатом зовнішнього втручання (з боку РФ), а більшою – наслідком правомірного прагнення регіонів до більшої суб'єктності.

А отже пошук компромісу й залагодження конфліктів весь час, на переконання представників міжнародних безпекових структур, місій і політичних лідерів, пролягає в напрямі надання «бунтівним регіонам» особливого статусу. А ось межа цієї особливості – це питання політичного торгу й впливів, і прямих, і прихованих – гібридних і корупційних. І в цьому сенсі пропозиції, які надають міжнародні структури (ОБСЄ, Рада Європи), а також лідери Німеччини, Франції, інших європейських держав Україні практично не відрізняються від тих, що надавались і продовжують надаватися Молдові чи Грузії.

Відтак розраховувати на рішучішу підтримку з боку Євросоюзу країнам, постраждалим від інспірованого сепаратизму, ніж та, в основі якої лежить декларативне визнання суверенітету й територіальної цілісності останніх, поєднане з вимогою знаходження компромісу зі сепаратистськи орієнтованими регіонами, не доводиться. Зумовлене основоположними європейськими цінностями суб'єктності й розмаїття, позитивне ставлення до прав регіонів, їх посилення та автономізацію, переноситься й на регіони, «заражені» штучним сепаратизмом, і стає перешкодою для такого способу розв'язання конфліктів у пострадянських країнах, яке не становило б загрози для суверенітету цих держав.

---

³⁷ Гончаренко І.О. Зазнач. твір. – С. 20.